

Protagonistes RELIGIÓS CAMIL. PUBLICA 'DUELO DIGITAL Y CORONAVIRUS'

José Carlos Bermejo

“Cal una educació per humanitzar la mort”

Mireia Rourera
BARCELONA

“**S**ant Camil exhortava a cuidar els malalts com ho faria una mare amb el seu únic fill malalt”, explica José Carlos Bermejo, religiós camil, director del Centro San Camilo (Madrid) i doctor en teologia pastoral sanitària. És expert en dol i en humanització de la salut i també és un autor prolífic que ha escrit molts llibres relacionats sobretot amb la intel·ligència emocional i les cures. El seu darrer llibre és *Duelo digital y coronavirus* (Desclée De Brouwer), on explica com el món digital ha irromput amb força en la mort i el dol. Testaments digitals, codis QR en làpides, vetlles electròniques, resurrecció de persones mortes amb realitat digital en 3D..., opcions que la pandèmia està fent créixer.

Amb les noves tecnologies no deixem els morts en pau.

El món digital, el dol i la mort ja s'havien començat a casar abans de la pandèmia i ara ja són un matrimoni que segurament durarà molt. Fixa't que fins i tot hi ha qui parla de possibles resurreccions digitals *post mortem* “biològiques”. Hi ha alguna pel·lícula que ja insisteix en aquesta possibilitat de reconstruir un perfil digital a partir del rastre que anem deixant a les xarxes i les possibilitats dels supervivents de mantenir una comunicació virtual amb aquests ressuscitats digitalment. Això encara sembla ciència-ficció, però hi ha possibilitats tecnològiques.

Hi ha perfils a les xarxes de persones mortes que segueixen ‘vives’.

Alguns d'aquests perfils són gestionats pel mateix sistema i interaccionen espontàniament dient, per exemple, “Demà és el meu aniversari”... Es calcula que el 2069 al Facebook hi haurà més perfils de persones mortes que de vives. Hi va haver un experiment d'una televisió de Corea que li va oferir a una mare l'experiència de retrobar-se amb una filla que havia perdut a partir d'una reconstrucció en 3D: amb unes ulleres la podia veure i amb uns guants especials fins i tot li semblava que la podia tocar. Això planteja què serà d'aquesta mare després d'aquesta primera experiència. Són si-

tuacions molt complexes que ja s'han vist al cinema...

Per exemple?

A *Ahora mismo vuelvo*, el primer episodi de la segona temporada de *Black Mirror*, es planteja la reconstrucció d'una persona morta a partir del seu rastre digital. Aquest rastre molts l'anem deixant d'una manera molt abundant, però, compte, que també és limitat i selectiu, perquè la nostra identitat digital és diferent de la real. A les xarxes rarament pengem fotos de situacions conflictives o de patiment, més bé són fotos de les vacances, de trobades amb amics, somrient... El perfil digital, doncs, ens mostra bàsicament la dimensió festiva i lúdica, mentre que la cara fosca de la nostra vida no hi apareix. D'aquesta manera el

Els codis QR en làpides pot dur a cultivar un record sa, però també pot generar la il·lusió d'una supervivència que no és

que deixem és una identitat idealitzada que nega part de la personalitat real.

A quina reflexió ens duu el fet aquest de no deixar descansar els morts?

Aquests intents de la immortalitat, que formen part de les aspiracions humanes al llarg de la història de la humanitat i que ara es veuen en aquests intents de reconstrucció, són com no deixar morir els morts de manera definitiva i no fer la tasca d'acceptar la irreversibilitat de la mort. És possible, doncs, que aquestes construccions digitals *post mortem* “biològiques” siguin un element que encara compliqui més els processos de dol.

Els codis QR a les làpides i als columbaris estan relacionats, diu vostè en el llibre, amb la tendència a l'alça dels ritus laics en comptes dels religiosos.

Que els símbols s'adeqüin a la sensibilitat de cada moment històric és desitjable, al meu parer. Si els éssers humans són creients, que ho expressin, i si no ho són,

igual. El que sí que és cert és que aquesta pràctica de codis QR, que permet escanejar un codi i veure amb vídeos i arxius de so i imatges la persona que ha mort, gravacions de quan estava en vida, està avançant molt més en el món urbà que en el rural. Això és el mateix que fèiem abans quan fullejàvem l'àlbum de fotos però portat a l'actualitat. Això dels codis QR per un cantó pot dur a cultivar un record sa, però per un altre cantó pot generar la il·lusió d'una supervivència que en realitat no és.

En tot cas, les noves tecnologies ajuden a fer millor el dol?

El dol és un procés que comporta una sèrie de tasques: s'ha d'acceptar la realitat de la mort, s'han de poder expressar els sentiments, desmuntar llocs, s'ha d'in-

La mort en la pandèmia ha estat en soledat, entregada als professionals de les cures i dels tanatoris

vertir energia emotiva en noves relacions, s'ha de cultivar alguna forma d'esperança... Fa uns anys vam fer una investigació en el nostre centre d'humanització de la salut i vam preguntar si l'ús de les tecnologies ajudava a fer el procés del dol. D'això fa cinc anys, però la gent va dir que les tecnologies s'afegien al dolor del dol i el complicaven encara més. Però la situació de pandèmia ha canviat les coses.

Què ha canviat?

Ens ha obligat a comunicar-nos de forma virtual i les relacions socials que abans eren presencials en els tanatoris, en els temples o al cementiri, ara han sigut limitades i s'han hagut de fer a través d'assemblees virtuals. Moltes persones que han hagut d'anar al tanatori aquests mesos han rebut el condol de forma virtual. El que abans eren firmes en un llibre de condolences avui han estat digitals o han sigut missatges de WhatsApp. Ara hi ha empreses que ofereixen la possibilitat

d'enviar flors o espelmes de forma virtual. S'han creat les vetlles digitals.

Quan s'acabi la pandèmia es tornarà a la normalitat?

Una part de totes aquestes noves formes de participació ja existien abans de la pandèmia i han vingut per quedar-se. Però, en tot cas, com que els éssers humans som de carn i ossos i necessitem tocar-nos, abraçar-nos, necessitem els rituals i els símbols, siguin laics o religiosos, com ha passat sempre en la història de la humanitat. Jo crec que tornarem i recuperarem les trobades presencials. I jo crec que les persones que durant aquests mesos no han pogut acomiadar els seus morts en comunitat, inventaran el que sigui per poder recuperar les trobades i poder donar i rebre les abraçades que no s'han pogut fer més que de forma virtual.

La realitat és que cada cop vivim més d'esquena a la mort.

En literatura s'havia començat ja a parlar de la mort íntima i la mort higiènica, aquesta on ja no toquem, no amortallem, no manipulem ni rodegem el llit del mort en societat, com s'havia fet i com encara es fa en algunes zones rurals. Aquesta mort ha arribat al màxim de la seva expressió. La mort en aquesta pandèmia ha estat en soledat, entregant tota la gestió als professionals: els de les cures en morir i els dels tanatoris un cop morts. Hem arribat a un extrem no desitjat, perquè és molt difícil trobar un ésser humà que desitgi morir sense la proximitat de les seves persones estimades. Però ara hem entregat totes les cures i gestions a tercers. No és una soledat d'abandonament, és una soledat situacional imposada per les condicions de salut comunitària. Esperem que a la llarga no faci augmentar els sentiments de culpa dels sofrents per haver abandonat els seus éssers estimats.

Però no han pogut fer-ho!

I aquesta ha de ser la lectura, que no han pogut acompanyar els seus éssers estimats per amor a la humanitat, a la salut. S'ha de buscar l'equilibri entre l'entrega de les cures als professionals i el dret de tota persona a estar relacionada amb els seus éssers estimats. El contrari pot ser no només cruel, sinó discutible.

I pot ser que els infants, a qui no se'ls

RELIGIONS

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia
Direcció General d'Asser Religiosos

El camil José Carlos Bermejo és expert en dol i en humanització de la salut ■ GEMA MORENO

és exhibicionisme? S'hauria de reflexionar al voltant d'això?

S'ha de distingir dels comptes que manté vius el sistema; una part de les xarxes socials mantenen vius perfils de gent que ja ha mort perquè no hi va haver un testament digital amb una indicació de què calia fer amb l'herència digital. Hi ha els comptes *in memoriam*, que es fan expressament, però en aquests, en realitat, els protagonistes són els sofrents, les persones que estimaven a qui ha mort i que han obert un compte per homenajar-lo, cultivar una imatge d'ell.

Les xarxes socials estan substituint els ritus religiosos?

No, no, la solidaritat emocional té molts camins. Un és el que es fa a través dels ritus religiosos, que se segueix fent i és el ritu que més aflluència té en els països secularitzats, perquè és una de les nostres formes tradicionals d'expressar la solidaritat. De sempre als ritus religiosos s'hi han afegit altres formes d'acompanyament, cartes per exemple. La diferència és que ara, en comptes de tinta, fem servir tecles. No s'han de demonitzar les noves formes que pren la solidaritat, el que sí que hem de fer és una crida a la consciència del que estem fent amb l'ús de les tecnologies. Però això ho hem de fer sempre, sempre que naveguem. Perquè no saber les fonts de certs continguts ens poden fer creure que són veritat quan no ho són, el tema de les *fake news*...

Amb la pandèmia heu vist que cal intensificar la humanització de les cures com va fer sant Camil en el segle XVI?

En aquests moments hi ha molta necessitat d'humanització i crec que els grans oblidats avui són els ancians que són a casa seva, que estan sent atesos amb moltes limitacions, amb una atenció primària col·lapsada i molta atenció telefònica que en part soluciona alguns problemes i en part en genera d'altres. La no atenció personalitzada, les diferents patologies que tenen les persones i eventals discriminacions edatistes, per raons d'edat, fan que molta gent gran siguin els últims de rebre cita.

És el descartament que denuncia el papa?

El papa no es refereix només als ancians, sinó que parla d'una política del descartament a vegades amb els més vulnerables en general i en situacions de precarietat social. Hi ha camp d'humanització pendent molt important. Jo ho he experimentat, perquè he passat el Covid i vaig estar ingressat. He percebut que hi ha un desafiament per humanitzar les cures. En els professionals sanitaris hi ha moltes mancances del que en diem les competències toves o relacionals, emocionals, més ètiques i espirituals. A les facultats de medicina les ensenyances es basen, sobretot, en models biologicistes i s'ensenyava molt poc a saber escoltar, empatitzar, gestionar la comunicació no verbal per centrar-se en la persona i no només en la patologia. ■

explica gaire el fet de la mort, amb les xarxes socials encara s'emboliquin més?

El dinamisme de la negació de la mort es pot veure reforçat amb l'aterratge de tots els potencials de la tecnologia. Els possibles tecnològics no són dimonis: la clau és com els utilitzem. Cal una educació per humanitzar la mort i cal una pedagogia de la mort que ens porti a parlar-ne amb la família, a l'escola, a l'església els creients... Ja hi ha algunes iniciatives.

Per exemple?

El *death cafe*, el cafè de la mort: consisteix en organitzar cites en cafeteries per parlar de la mort. És parlar d'una cosa molt profunda en un acte tan social com és prendre un cafè. És una bona idea.

Totes aquestes pràctiques fent reviure a les xarxes socials una persona morta, no

Assistir els malalts com feia sant Camil

L'Orde dels Clergues Regulars Ministres dels Malalts, pares camils, el va fundar Camil de Lel·lis (1550-1614), sant de l'Església catòlica, per —en aquella era època de grans pandèmies— “canviar l'actitud en les cures perquè aleshores hi havia molts maltractaments en l'assistència, especialment a les persones que estaven institucionalitzades i al final de la vida”, explica José Carlos Bermejo. “Hi ha institucions dels camils als cinc continents, però és veritat que a Espanya la nostra presència ha estat una mica eclipsada per l'Orde Hospitalari de Sant Joan de Déu, amb qui tenim moltes similituds.” Els camils es dediquen a assistir malalts, persones limitades per qüestions de salut i discapacitats, amb una particular atenció pels moribunds. “També tenim la missió de generar una cultura humanitzadora”, diu aquest religiós, doctor en teologia pastoral sanitària i expert en dol i en la humanització de la salut.